

DOKUMENTOINTI LASTEN KANSSA TEHTÄVÄSSÄ KEHITTÄMIS- JA VAIKUTTAMISTYÖSSÄ

PIPSA VARIO JA RIIKKA HUUSKO

DOKUMENTOINNIN PERIAATTEITA

Tämä ohjeistus on tehty sinulle, joka tapaat lapsia ja haluat kehittää lastensuojelua yhdessä heidän kanssaan. Ohjeistus on kirjoitettu erityisesti 6–12-vuotiaille suunnattua Salapoliisitoimintaa varten, mutta sitä voidaan soveltaa myös pienempien lasten kanssa.

Dokumentoinnin tärkein periaate on **avoimuus**. Tämä tarkoittaa sitä, että jokainen tilanteessa mukana oleva (lapsi ja aikuinen) saa halutessaan osallistua dokumentoinnin tekemiseen sekä muokata sitä.

Muokkaaminen tarkoittaa esimerkiksi halutun kohdan poistamista tai korjaamista niin, että se vastaa täsmällisemmin sitä, mitä lapsi on tarkoittanut ja halunnut sanoa. Muokkaamisen tarkoituksena ei siis ole antaa aikuiselle mahdollisuutta muuttaa lapsen kertomaa ”mukavamman” ja koskettavamman kuuloiseksi vaan varmistaa lapselta, että hänen kertomansa on ymmärretty ja kirjattu oikein.

TAVOITE - MIKSI DOKUMENTOIDA LASTEN TUOTTAMA TIETOA?

Dokumentointi on tärkeää, jotta lasten ajatukset, mielipiteet ja toiveet asioista tulee kirjoitettua talteen.

Dokumentointi mahdollistaa sen, että lapsen ääni sekä ajatukset tulevat esille ja niihin voidaan tarvittaessa konkreettisesti palata. Saatat ajatella, että muistat lapsen sanoman myöhemminkin, mutta kokemus on osoittanut, että unohtamme kontekstin ja lapsen kertomat yksityiskohdat nopeasti.

Dokumentoinnin kautta lapsen osallisuus vahvistuu ja hän voi olla mukana lastensuojelun toimintatapojen kehittämisessä ja vaikuttamistyössä:

- Lapsi voi olla tekemässä itse konkreettista dokumentointia esimerkiksi kirjaamalla ja valokuvaamalla.
- Lasten kertoman välittäminen eteenpäin ja hyödyntäminen jatkossa on helpompaa ja luotettavampaa, kun dokumentointi on tehty huolella.

LUPAUS LAPSELLE

Ottaessamme teidät lapset mukaan arvioimaan ja kehittämään lastensuojelua, sitoudumme aidon osallisuuden vaalimiseen.

Teidän kertomaanne hyödynnetään kehittämis- ja vaikuttamistyössä, jotta lapsia voidaan tulevaisuudessa auttaa paremmin.

Tärkeää on myös ilmoittaa teille, mitä hyötyä kertomastanne tiedosta on ollut ja miten se on vaikuttanut lastensuojelun arkeen ja käytäntöihin.

MITEN DOKUMENTOIDAAN?

Dokumentointia voi tehdä monella eri tavalla. Kirjaamistavat ovat usein hyvin yksilöllisiä ja teemme huomioita erilaisista asioista. Tämän takia ennen Salapoliisitoiminnan aloittamista tai lapsen tapaamista on tärkeä miettiä dokumentoinnin tavoitteen lisäksi sitä, miten ja millä välineillä dokumentointia tehdään.

LAPSEN AUTENTTISEN PUHEEN KIRJOITTAMINEN

Kirjoittamalla lapsen puhetta sanasta sanaan saadaan kirjoitettua tarkasti muistiin se, mitä lapsi kertoo. Sanatarkan kirjaamisen etuna on, että kehittämis- ja vaikuttamistyössä voidaan hyödyntää suoria lainauksia lapsen kertomasta, esimerkiksi: 6-vuotias lapsi sanoo:

”Mäyrä on kipeä”.

Jotta lainaus voidaan myöhemmin yhdistää kontekstiin, jossa se on kerätty, kirjauksen loppuun on hyvä lisätä ainakin dokumentoinnin ajankohta ja mahdollinen muu tunniste, kuten lapsen ikä.

Tässä dokumentoinnin muodossa on oleellista kirjata ylös kaikki lapsen kertoma, myös sellainen, mikä voi vaikuttaa aikuisesta vähäpätöiseltä tai epäoleelliselta. Tällöin dokumentointiin ei tule katkoksia tai aikuisen tulkintaa ja lisäyksiä, vaan jälkikäteen voidaan tarkastella puhtaasti lasten tuottamaa tietoa. Jos lapsen kertoma on vastaus aikuisen esittämään kysymykseen, on oleellista kirjata näkyviin myös tuo kysymys, esim.

Aikuinen: ”Miten sä hoitaisit (Mäyrää) hyvin?”

Lapsi 1: ”No, annan ruokaa sille.”

Lapsi 2: ”Että kohdellaan hyvin.”

Aikuinen: ”Mitä se tarkoittaa ihan käytännössä, miten kohdellaan hyvin?”

Lapsi 3: ”On sen kaa ja...”

Lapsi 4: ”Sitte ei jätä sitä minnekään.”

Lapset voivat kertoa myös sellaisia tärkeitä asioita, jotka eivät liity suoraan aikuisen kysymään. Tästä syystä dokumentointia ei kannata rajata liian tiukasti vain työstettävänä olevaa teemaa koskevaksi. Sanatarkka kirjaaminen vaatii sen, että aikuinen on koko ajan lapsen lähellä. Tämä saattaa olla haasteellista joissakin ryhmätilanteissa, mutta tilannetta voi helpottaa varaamalla riittävästi aikuisia suorittamaan dokumentointia. Yhden aikuisen on mahdollista dokumentoida 1-3 lapsen samanaikainen keskustelu.

LASTEN TOIMINNAN KUVAILU

Jos lapsilla ei ole sanoja tai niitä on vähän, voi dokumentoinnissa kuvailla lasten toimintaa. Tällöin pääpaino on lapsen tekemisessä; mitä hän tekee, kuinka hän toimii. Kuvailun kirjoittamisen apuna voi käyttää esimerkiksi kysymyksiä:

- Mitä lapsi tekee?
- Kenen/minkä kanssa hän toimii?
- Millaisia reaktioita lapsessa herää toiminnan aikana?

DOKUMENTOINTIVÄLINEET

Dokumentoinnin tukena voidaan käyttää erilaisia välineitä. Esimerkiksi metsässä toteutetun Salapoliisipäivän dokumentointi onnistuu ehkä vaivattomimmin nauhoittamalla ja valokuvaamalla, kun taas sisätiloissa kirjoittaminen tai sähköinen dokumentointi luonnistuu helpommin.

KYNÄ JA PAPERI

Perinteisin ja yksinkertaisin dokumentoinnin menetelmä on ”kynä ja paperi”. Tämä menetelmä mahdollistaa lasten lähellä olemisen ilman suurta häiriötä ja dokumentoinnin näyttämisen kaikille halukkaille missä vaiheessa työskentelyä tahansa. Avoimuuden säilyttämiseksi emme suosi työntekijöiden omiin vihkoihin kirjoittamista. On parempi kirjoittaa paperille, jonka kaikki asianosaiset voivat nähdä ja jota he voivat tarvittaessa muokata.

NAUHURI

Dokumentointiin voi käyttää myös nauhuria. Nauhoitettaessa kaikki lapsen sanoma tulee varmasti talteen, koska nauhoitus litteroidaan tapaamisen jälkeen.

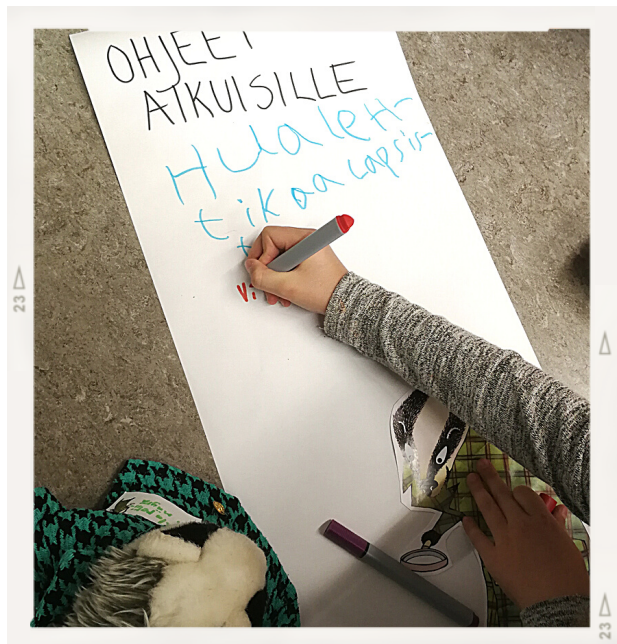
Nauhurin käytöstä on sovittava etukäteen lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. Lisäksi tietoturvasyistä on huomioitava, että käytössä tulee olla perinteinen nauhuri tai puhelin, jossa ei ole verkkoyhteyttä. Tämän tavan haaste on, että litterointi vie aikaa ja nauhurin käyttöä on harjoiteltava, jotta se sujuu ongelmitta. Luotettavuuden kannalta on hyvä varata kaksi nauhuria, mikäli toinen nauhuri jostain syystä ei toimikaan tai nauhoitus katkeaa keskeltä.

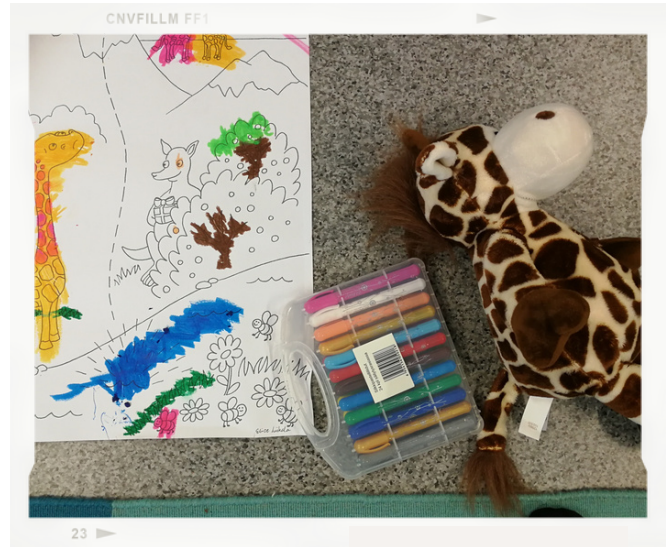
DIGITAALINEN DOKUMENTOINTI

Nopein tapa saada lapsen sanoma tallennettua on tietokoneella tai tabletilla kirjoittaminen. Myös tällöin dokumentaation tulee olla avoimesti kaikkien luettavissa. Mikäli osaamista löytyy, voi tällöin hyödyntää kirjoitettua tekstiä, ääntä ja kuvia yhdistävää dokumentointia. Huomioitavaa on, että digilaitteiden käyttö voi vaikeuttaa joidenkin lasten keskittymistä itse työskentelyyn.

VALOKUVAT, PIIRUSTUKSET JA MUUT LUOVAT TUOTOKSET

Lapsi tutustuu maailmaan tutkimisen ja toiminnan kautta. Tämän vuoksi erilaisten lapsilähtöisten toiminnallisten menetelmien hyödyntäminen työskentelyssä on suositeltavaa. Myös dokumentoinnissa voidaan hyödyntää toiminnallisia menetelmiä, kuten valokuvausta, piirtämistä, maalaamista ja sadutusta. Sen lisäksi, että dokumentointia suoritetaan työskentelyn aikana, on tärkeä dokumentoida valmiit tuotokset ja lapsen kertoma niistä. Yksi toimiva tapa tähän on valokuvata lapsen luvalla tuotokset ja kirjata, mitä lapsi kertoo valmiista työstä.

KUKA DOKUMENTOI?

YHTEISDOKUMENTOINTI LASTEN KANSSA

Salapoliisitoiminnassa olemme havainneet tärkeäksi ja hyödylliseksi toteuttaa dokumentointia yhdessä lasten kanssa. Keskustellessamme erilaisista aiheista, teemme sen usein istuen lattialla ison paperin äärellä. Samalla kun juttelemme aiheesta, lapset saavat piirtää ja kirjoittaa paperille teeman herättämiä ajatuksia. Kaikki työskentelyssä mukana olevat aikuiset voivat auttaa lapsia kirjoittamaan ajatuksia paperille, mutta dokumentoinnista vastaavalla aikuisella on aina päävastuu tiedon tallentamisesta.

Lapset voivat osallistua päivän dokumentointiin myös valokuvaamalla päivän tapahtumia, tuotoksia ja itselleen tärkeitä asioita päivässä. Päivästä on tärkeä varata hetkiä, jossa lapsilla on mahdollisuus kertoa ottamistaan kuvista aikuisen kirjatessa nämä ajatukset ylös. Lasten ottamien kuvien kautta voimme tavoittaa päivästä sellaista, mikä on jäänyt aikuisilta täysin huomaamatta.

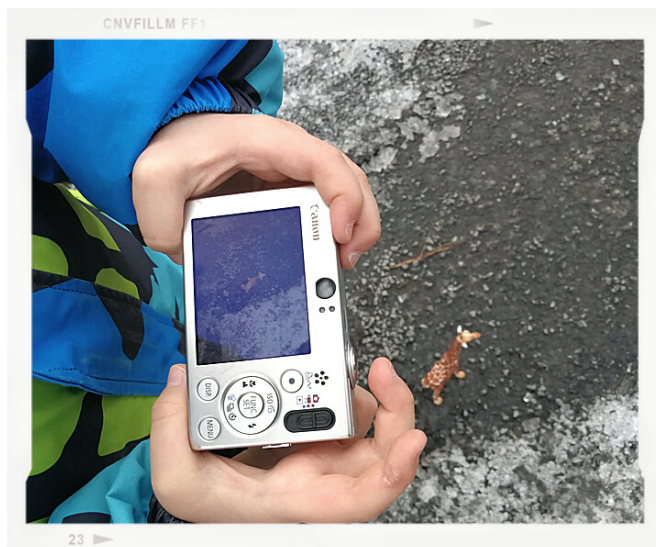
AIKUINEN DOKUMENTOIJANA

Etukäteen on tärkeää miettiä selvä työnjako siihen, kuka tai ketkä aikuisista milloinkin dokumentoivat ja kuka ohjaa työskentelyä. Se, kenellä on vetovastuu työskentelystä, ei voi toimia dokumentoijana. Dokumentoijan ja toiminnan vetäjän rooleja voi työskentelyn salliessa välillä vaihtaa, mutta jokaisessa työskentelytilanteessa tulee olla nimetty dokumentoinnista päävastuun kantava henkilö.

LUONTEVASTI MUKANA PÄIVÄSSÄ

Dokumentoinnin ei tulisi olla erillinen osa työskentelyä vaan kiinteä osa sitä. Suorittamalla dokumentointia avoimesti ja yhdessä lasten kanssa, siitä tulee luonteva osa päivää, eikä se kokemuksen mukaan aiheuta jännitystä tai jännitteitä lasten keskuudessa.

Lapsen kanssa työskenneltäessä on dokumentoijan tärkeää olla tarkkana koko ajan. Lapsilta tulee usein tärkeitä ajatuksia juuri silloin, kun niitä vähiten odottaa. Esimerkiksi keskusteluissa lounas- tai välipalapöydässä on usein noussut esiin ajatuksia, muistoja ja kysymyksiä, joita aiempi työskentely on herättänyt.

DOKUMENTOINNIN JÄSENTÄMINEN JA HYÖDYNTÄMINEN

LASTEN ANTAMAN PALAUTTEEN DOKUMENTOINNISTA

Lasten toiminnasta antama palaute on tärkeää toiminnan arvioimisen ja kehittämisen näkökulmasta. Palauteen kautta saadaan ymmärrystä siitä, kuinka lapsi on päivän kokenut, missä onnistuttiin ja mihin pitää jatkossa kiinnittää huomiota. Palauteen keräämiseen on olemassa erilaisia tapoja, kuten palautelomakkeet, digitaalinen palautteen keruu, symbolinen palaute, ja niitä voi kehittää vapaasti lisää. Saatu palaute on tärkeää käydä läpi ja dokumentoida joko sanalliseen tai kuvalliseen muotoon.

MITEN JÄSENTÄÄ JA HYÖDYNTÄÄ LASTEN TUOTTAMA TIE TOA EETTISESTI?

Lasten tapaamisen jälkeen on edessä lasten tuottaman tiedon jäsenitys ja luokittelu haluttuun muotoon. Tämä vaatii erityistä herkkyyttä, jotta ei sorruta tulkintojen tekemiseen. Lasten kertoma tulee erottaa selkeästi aikuisten tekemistä tulkinnoista. Tässä auttaa se, että dokumentoitaessa on kirjattu ylös lasten autenttisia lauseita.

Monessa tilanteessa lasten kertomaa tulee tulkata eli sanallistaa muotoon, joka auttaa ymmärtämään merkityksen sanotun takana, esimerkiksi:

”On tärkeää, että lapsella on ruokaa.”

Monelle sijaishuollossa olevalle lapselle ruuan riittävyys ei ole itsestäänselvyys. Tämän vuoksi lapset korostavat, että aikuisten tehtävänä on varmistaa, että kaikilla lapsilla on ruokaa.

Tulkkaus ei siis tarkoita samaa kuin tulkintojen tekeminen, vaan lapsen kertoman suhteuttamista jo aiemmin kerättyyn ja yleisesti tunnistettuun tietoon.

Jäsenettäessä lasten tuottamaa tietoa on tärkeä tuoda esiin konteksti, jossa tieto on kerätty. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sen kertomista, minkä teeman/teemojen äärellä tapaamisessa on työskennelty. Lasten kertomaa ei saa hyödyntää irrallisina, koskettavina lauseina ilman taustoitusta, sillä tällöin niiden merkitys voi vääristyä.

KYSYMYKSIÄ POHDITTAVAKSI DOKUMENTOINTIIN VALMISTAUTUESSA

Etukäteen on hyvä pohtia yhdessä dokumentointiin liittyviä linjauksia ja vastuunjakoa.

- Onko yhdessä sovittu, kuka toimii kirjurina? Kuka valokuvaajana?
- Miten on huomioitu lapsen osallistuminen dokumentointiin?
- Miten lapsille kerrotaan miksi asioita kirjoitetaan muistiin ja miksi valokuvataan?
- Miten huolehditaan, että dokumentointi on tehty siten, että yksittäistä lasta ei voi tunnistaa?
- Miten varmistetaan, että lapsi saa nähdä ja korjata asiat, jotka on kirjattu?
- Miten dokumentoitu tieto palautetaan osallistujille, erityisesti lapsille?
- Kuka ottaa vastuulleen tiedon puhtaaksikirjoittamisen ja jäsentämisen tapaamisen jälkeen?
- Miten tietoa hyödynnetään, jotta voidaan lunastaa lapsille kerrottu lupaus, että tieto välitetään eteenpäin?

DOKUMENTOINNIN ABC

Etukäteen on hyvä pohtia yhdessä dokumentointiin liittyviä linjauksia ja vastuunjakoa.

Kerro aina kaikille, mitä varten dokumentointia tehdään.

Ole avoin ja kerro, että kaikki muistiinpanot voi halutessaan lukea ja niitä saa halutessaan korjata. Älä tee mitään omia salaisia muistiinpanoja.

Kirjaa lasten ajatukset ylös mahdollisimman autenttisine, älä tee omia tulkintoja.

Dokumentointi tehdään anonymisti siten, että lauseita ei voi yhdistää tiettyyn lapseen.

Anna myös lasten itse osallistua dokumentointiin.

Lapsia ei valokuvata.

Kysy aina lapselta lupa tuotosten valokuvaamiseen.

Kun jäsenät tuotettua tietoa, ole eettinen ja lasten tietoa kunnioittava.